

ОПТИМІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ ГІРНИЧОВИДОБУВНОГО КОМПЛЕКСУ

В умовах фінансово-інвестиційної скрути, вітчизняні підприємства гірничовидобувного комплексу вимушені застосовувати агресивну політику управління грошовими потоками, що дозволяє економити та акумулювати грошові кошти для вирішення завдань подальшого розвитку. На основі теоретичних та практичних досліджень поставлено мету – виявити проблемні питання в області управління грошовими потоками та запропонувати модель оптимізації залишку грошових активів для підприємств гірничовидобувного комплексу. На основі узагальнення існуючих підходів до вирішення проблем оптимізації грошових потоків та факторного аналізу фінансових результатів діяльності підприємств гірничовидобувного комплексу сформовано модель оптимізації грошових потоків, що враховує результати фінансової та інвестиційної діяльності. Відповідний підхід надає змогу отримати вичерпну картину в області управління грошовими потоками на гірничовидобувних підприємствах.

Ключові слова: грошові кошти, коефіцієнт ліквідності, платоспроможність, чистий грошовий потік, модель оптимізації грошових потоків, ефективність управління.

OPTIMIZATION OF CASH FLOWS OF THE MINING COMPLEX

In conditions of financial-investment difficulties, domestic enterprises of the mining complex is forced to use aggressive management cash flows that allows you to save and to accumulate funds for the solution of problems of the further development. On the basis of theoretical and practical studies the aim is to identify problematic issues in the field of cash flow management and to propose a model of optimization of cash assets for enterprises of the mining complex. On the basis of generalization of existing approaches to the solution of problems of optimization of cash flows and factor analysis of financial results of activity of mining complex formed a model of optimization of cash flows, which takes into account the results of the financial and investment activities. The approach gives the opportunity to obtain a comprehensive picture in the sphere of cash flow management in mining.

Keywords: cash, liquidity ratio, solvency, net cash flow, optimization model, management efficiency.

Постановка проблеми. У ринкових умовах ефективний кругообіг коштів на підприємстві є однією із вагомих умов продуктивності виробничо-господарської діяльності. Основними елементами кругообігу коштів виступають грошові надходження та грошові витрати суб'єкта господарювання. Грошовий обіг відображає відносини між учасниками процесу виробництва, розподілу, споживання й має специфічні важелі впливу на хід та результати виробничо-господарської діяльності підприємства.

Інформація про рух грошових коштів має важливе значення, оскільки може своєчасно попередити про негативні тенденції діяльності підприємства. Оптимізація грошових потоків передбачає досягнення збалансованості витрат і прибутків у кожному циклі діяльності підприємства та забезпечення рівноваги між ліквідністю і строковістю погашення зобов'язань.

Слід зазначити, що початок будь якого бізнесу пов'язаний з наявністю капіталу у вигляді грошей, після чого вони трансформуються у виробничі фонди. Грошові кошти необхідні для придбання основних та оборотних засобів, оплати праці, розрахунків з бюджетом.

Грошові кошти повинні постійно перебувати в обігу, в іншому разі вони не будуть приносити прибутку й втрачатимуть свою вартість. Грошові кошти є найбільш ліквідною частиною активів та необхідні для здійснення розрахунків за придбані товари й послуги, для створення резерву на випадок затримання оплати за реалізовану продукцію, як резерв на випадок непередбачуваних ситуацій, для підтримки ліквідності балансу тощо.

Грошові потоки забезпечують нормальну господарську діяльність підприємства в усіх його сферах. Ефективно організовані грошові потоки є важливим індикатором фінансової сталості підприємства й передумовою досягнення високих кінцевих результатів господарської діяльності в цілому.

Усе вище зазначене вказує на те, що проблема оптимізації грошових потоків підприємства не втрачає своєї актуальності та може бути обрана в якості предмета мікроекономічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рух грошових коштів на промислових підприємствах має особливо важливе значення, оскільки у випадку його припинення чи порушення можуть виникнути негативні наслідки, пов'язані зі зниженням показників фінансового стану підприємства. Ця теоретично-практична проблема привертає увагу широкого кола вчених-економістів.

Вивченню сутності грошових потоків присвячені праці зарубіжних вчених. У. Кіп'ян стверджує, що

сутність грошових коштів на підприємстві може призвести до втрати ліквідності [1, с.112]. Є.Ф. Брігхем під грошовим потоком розуміє фактичні готівкові кошти, які надходять на фірму протягом певного періоду [2, с. 378]. Джон Ф. Маршалл та К. Бансал зауважують, що грошовий потік є проведеним чи отриманим платежем [3, с. 100].

І.Т. Балабанов зазначає, що система відносин, яка виникає при створенні грошового потоку носить фінансовий характер [4, с. 175]. За думкою О.О. Терещенка рух грошових коштів представлений їх сумою від усіх видів діяльності [5, с. 181]. За результатами дослідження І.А. Бланка, грошовий потік визначено як сукупність розподілених у часі надходжень та виплат грошових коштів, що генеруються господарською діяльністю підприємства [6, с. 129]. Б. Коласс під грошовим потоком розуміє надлишок коштів, які утворені на підприємстві [7, с. 137].

На основі узагальнення літературних джерел національних та зарубіжних авторів можна зробити висновок, що грошовий потік – це агрегований показник, який включає операційний, фінансовий та інвестиційний потоки. Його обсяг виступає як критерій оцінки внутрішнього потенціалу підприємства.

Відомо, що інформація про рух грошових коштів може бути представлена із застосуванням прямого та непрямого методів. Прямий метод передбачає розкриття усіх джерел надходжень та напрямків використання грошових коштів. До недавніх часів вітчизняним законодавством передбачалось використання непрямого методу, який ґрунтується на визначенні чистого надходження коштів. Останні роки національні підприємства стали застосовувати прямий метод. І.А. Бланк зазначає, що прямий метод націлений на отримання інформації, що характеризує як валовий, так і чистий грошовий потік [6, с. 150].

В.В. Ковальов вказує, що прямий метод надає можливість зробити висновки про ліквідність підприємства, деталізовано показує рух грошових коштів. Однак, його недоліком є те, що він не показує взаємозв'язок отриманого фінансового результату і зміни величини грошових коштів на рахунку підприємства [8, с. 351]. Слід зазначити, що вихідним елементом розрахунку при непрямому методі є прибуток, а прямий метод передбачає у якості такого елементу застосування виручки від реалізації.

Мета статті. На основі теоретичних та практичних досліджень поставлено мету виявити проблемні питання в області управління грошовими потоками та запропонувати модель оптимізації залишку грошових активів для підприємств гірничовидобувного комплексу.

Викладення основного матеріалу дослідження. За умов постійного зросту рівня конкуренції на внутрішніх та зовнішніх ринках, обмеженості фінансових ресурсів у вітчизняних товаровиробників, оптимізація фінансових потоків та генерування грошових коштів в якості ресурсів для забезпечення сталого функціонування підприємства стають одним з першочергових завдань фінансового менеджменту.

На більшості вітчизняних підприємств гірничовидобувного комплексу фінансовий менеджмент є індикативним за своєю організаційною основою. В якості індикатора фінансової стійкості підприємства використовується показник чистого грошового потоку. Процес управління грошовими потоками пов'язаний з показником ліквідності у випадку оцінки фінансового стану підприємства.

Аналіз грошових потоків має важливе значення для формування тактики та стратегії розвитку підприємства, основною метою якого є визначення достатнього рівня грошових коштів підприємства за обсягом та в часі. Такий аналіз повинен здійснюватись поетапно.

Перший етап. Аналіз обсягу та динаміки грошових потоків, метою проведення якого є визначення загальних обсягів грошових потоків, основних тенденцій та пропорцій їх розвитку.

Другий етап. Аналіз джерел формування грошових коштів, що передбачає вивчення структури позитивного грошового потоку за видами діяльності, ранжирування джерел надходження грошових коштів, визначення місця (вагомості) кожного з них у грошовому забезпеченні функціонування підприємства.

Третій етап. Аналіз напрямів використання грошових коштів, об'єктом якого є вихідний грошовий потік підприємства. Оцінка структури вихідного грошового потоку за видами діяльності та ранжирування окремих напрямів використання дозволяє визначити найбільш "грошомісткі" з них та, відповідно, зосередити увагу на процесі їх формування, можливих резервах скорочення, ефективного розподілу в часі. Так, на підприємстві доцільно проаналізувати вихідний грошовий потік від операційної діяльності за видами виплат, що його формують. Результати такого аналізу надають цінну інформацію для прийняття оперативних рішень та прогнозування перспективного стану вихідного грошового потоку.

Четвертий етап. Аналіз рівномірності грошових потоків, метою якого є ідентифікація та оцінка основних видів грошових потоків за ступенем регулярності здійснення, виявлення факторів коливань грошових потоків, наявності та причин затримок у надходженні грошових коштів та відкладенні запланованих витратків [5, с. 405].

Більшість вчених-економістів схилиються до думки, що поточна платоспроможність підприємства залежить від ефективного управління грошовими потоками.

Таким чином, можна стверджувати, що управління фінансовою діяльністю підприємства неможливе без проведення аналітичних досліджень, які пов'язані з грошовими потоками.

Актуальним питанням ефективності управління грошовими потоками безперечно залишається для підприємств гірничовидобувного комплексу. Дослідження стану грошових потоків були проведені на прикладі функціонування ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат», що займає провідне місце серед підприємств, що здійснюють видобуток рудної маси підземним способом.

Проведений аналіз діяльності комбінату, надав змогу зробити висновок про його стабільний фінансовий стан. Протягом останніх двох років ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» залишається прибутковим, та збільшує величину власного капіталу, завдяки чому зростає його фінансова незалежність та фінансова стійкість. Показник фінансової незалежності за період 2014–2015 рр. зріс від 0,85 пунктів до 0,87. Фінансова стійкість у 2015 році зросла проти 2014 року на 0,65 пунктів й склала 6,56. Отже, комбінат є ліквідним та платоспроможним.

Він має позитивний рівень ділової активності. Так, обіговість активів у 2015 році зросла від 0,71 пунктів до 0,91, коефіцієнт обігу власного капіталу має зміну від 0,85 до 1,06.

Оцінка руху грошових потоків показала те, що показник чистого руху коштів у 2015 році, порівняно з 2014 р. був зменшений на 1,1%. При цьому відзначається зростання чистого руху коштів від операційної діяльності, яке у 2015 році становило 13,5%.

На ряду з цим, чистий рух коштів від інвестиційної та фінансової діяльності має від'ємне значення.

Рівень окупності грошових коштів у 2014-2015 рр. залишається на незмінному рівні і становить 1,09. Не змінюється й рівень завантаженості коштів та складає 0,92. Доходність грошових надходжень визначається на рівні 8,0%, а витрат – на 9,0%.

Наряду з цим, питома вага грошових коштів у підсумку балансу у 2015 році збільшилась на 5,5% порівняно з 2014 роком. Зростання залишку грошових коштів на кінець 2015 року спричинило збільшення показника абсолютної ліквідності комбінату від 4,13 пунктів у 2014 році до 5,26 пунктів у 2015 році.

Період обороту грошових коштів збільшується від 115 до 121 днів.

Результати аналізу вказують, що чистий грошовий потік від операційної діяльності покриває поточні зобов'язання.

Коефіцієнт ліквідності грошового потоку має незмінну величину у 2014-2015 рр., але він є меншим від одиниці, що відповідає напрямку позитивних змін.

На підставі вище викладеного можна стверджувати, що ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» має на даний період достатню величину грошових коштів для здійснення виробничо-господарської діяльності. Однак стабільність показників ефективності грошового потоку не виключає можливості формування дефіциту грошових коштів у майбутніх періодах.

З метою поліпшення управління грошовими потоками на підприємствах гірничовидобувного комплексу однією із найважливіших задач є оптимізація грошових потоків.

Проведення теоретичних узагальнень з даного питання, надало змогу визначити існування моделей оптимізації Баумоля, Миллера-Орра. Наразі ці моделі представлені складними математичними алгоритмами, які складно використати у національній практиці фінансового менеджменту (недостатність оборотних активів, що не надасть можливості сформувати необхідний розмір грошових коштів; уповільнення платіжного обороту, коливання грошових надходжень; обмеженість обороту короткострокових фінансових інструментів).

У зв'язку з цим найпростішою є модель оптимізації грошових потоків, що запропонована І.А. Бланком, яка має вигляд:

$$GA_o = GA_{of} + \frac{ВГК_{нл,o} - ВГК_{ф,o}}{КО_{нл}}, \quad (1)$$

де GA_o – планова сума операційного залишку грошових активів підприємства;

GA_{of} – фактична сума операційного залишку грошових активів підприємства в минулому періоді;

$ВГК_{нл,o}$ – витрати грошових коштів на операційну діяльність у плановому періоді;

$ВГК_{ф,o}$ – витрати грошових коштів для здійснення операційної діяльності фактичні; $КО_{нл}$ – кількість оборотів залишку грошових активів у плановому періоді [6, с.85].

Дана модель є досить простою у використанні та одночасно інформативною з огляду на завдання фінансового менеджменту. На нашу думку, недоліком цього алгоритму є врахування витрат грошових коштів, пов'язаних лише з операційною діяльністю. Не дивлячись на те, що саме цей вид діяльності забезпечує найбільше надходження грошових коштів і потребує найбільших витрат, не слід залишати поза увагою фінансову та операційну діяльність.

Так, на ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» загальна сума витрат грошових коштів складала 3549542 тис. грн, із яких 58,0% припадало на операційну діяльність, 7,6% – на фінансову та 34,4% – на інвестиційну. Як бачимо 42,0% витрат представлені фінансовими та інвестиційними.

Висновки. Модель оптимізації грошових активів підприємства має бути доповнена результатами проведення як фінансової, так і інвестиційної діяльності. Тоді алгоритм оптимізації матиме вид:

$$GA = GA_{\phi} + \frac{ВПК_{нл} - ВГК_{\phi}}{КО_{нл}}, \quad (2)$$

де GA – планова сума залишку активів підприємства від усіх видів діяльності;

$ГА_{\phi}$ – фактична сума залишку грошових активів підприємства від усіх видів діяльності;

$ВПК_{пл.}$ – витрати грошових коштів від усіх видів діяльності у плановому періоді;

$ВГК_{\phi}$ – витрати грошових коштів від усіх видів діяльності фактичні;

$КО_{пл.}$ – кількість оборотів залишку грошових коштів у плановому періоді.

Запропонований алгоритм оптимізації грошових потоків буде запорукою поліпшення управління ними на підприємствах гірничовидобувного комплексу України.

Література

1. Уолш К. Ключові фінансові показники: Аналіз та управління розвитком підприємства / Кяран Уолш ; [пер. с англ.]. – К. : Наукова думка: Всесвіт, 2001. – 367 с.
2. Брігхем Е.Ф. Основи фінансового менеджменту / Брігхем Е.Ф. ; [пер. с англ.]. – К. : Молодь, 2001. – 1000 с.
3. Маршалл Джон Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям / Маршалл Джон Ф., Бансал В.К. ; [пер. с англ.]. – М. : ИНФРА – М, 2012. – 784 с.
4. Балабанов И.Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта / И.Т. Балабанов. – 2-е изд., доп. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
5. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посібник / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
6. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента : учеб. курс / Бланк И.А. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2007. – 521 с.
7. Колосс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы : учебн. пособ. / Колосс Б. ; [пер. с франц. ; под. ред. проф. Я.В. Соколова]. – М. : Финансы, Юнити, 2013. – 576 с.
8. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / Ковалев В.В. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 560 с.

Надійшла 05.11.2016; рецензент: д. е. н. Бавико О. Є.